

ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ VE UYGULANABİLİR HUKUK

International Criminal Court and Applicable Law

Dr. Hakan KARAKEHYA*

GİRİŞ, 1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ, 1.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Gelişmeler, 1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler, 2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞ AMACI, YAPISI VE YARGI ALANI, 3. UYGULANABİLİR HUKUK KAVRAMI, 4. UYGULANABİLİR HUKUK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ, 5. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN ÖZEL UYGULANABİLİR HUKUK KAYNAKLARI, 5.1. Statü. 5.2. Suç Unsurları, 5.3. Usul ve Delil Kuralları, 5.4. Mahkemenin İçtihat Hukuku, 6. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN GENEL UYGULANABİLİR HUKUK KAYNAKLARI, 6.1. Uygulanabilir Antlaşmalar, 6.2. Uluslararası Hukukun Prensipleri ve Kuralları, 6.3. Hukukun Genel İlkeleri, 7. KAYNAKLAR ARASINDAKİ HİYERARŞİ, **SONUÇ**

ÖZET

17 Temmuz 1998'de, birçok devletin katılımıyla, Roma Statüsü kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır. Bu statüyle uluslararası toplumun tamamının varlığını tehdit eden ve vicdanını yaralayan en ciddi uluslararası suçları yargılayacak daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması amaçlanmıştır. Mahkemenin kuruluşu Statüde öngörülen şartların gerçekleşmesine bağlı olarak, 1 Temmuz 2002 tarihinde tamamlanmıştır. Statünün 21. maddesi, UCM'nin başvurabileceği hukuk kaynaklarını

□ Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalı.

düzenlemiştir. Bu maddede; “Statü, suç unsurları, usul ve delil kuralları ile UCM'nin içtihat hukuku” olmak üzere dört özel ve “uygulanabilir uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukukun prensip ve kuralları ile genel hukuk ilkeleri” olmak üzere üç genel, toplam yedi kaynak gösterilmiştir. Mahkeme organları muhakeme faaliyetlerini gerçekleştirirken, bu belirtilen kaynaklar doğrultusunda hareket edeceklerdir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ceza mahkemesi, uygulanabilir hukuk, uluslararası ceza hukuku, uluslararası ceza hukukunun kaynakları, uluslararası hukuk

ABSTRACT

In 17 July 1998, with the participation of several states, the Rome Statute was adopted and opened to signature. With this Statute, It was intended to establish an International Criminal Court to rule on the most serious international crimes, which threaten the existence of all peoples and offend the conscience of international society. The establishment of the Court was completed on 1 July 2002, in accordance with the procedure that was prescribed in the Statute. Article 21 of Statute shows the sources of law that Court shall apply. In accordance with this article, the private law sources of the Court are: “Status, elements of crime, rule of procedure and evidence and case law of court.” The general law sources of the Court are: “applicable international treaties, principles and rules of international law and general principles of law.” The bodies of the court will act considering those above mentioned sources.

Key words: International criminal court, applicable law, international criminal law, sources of international criminal law, international law

GİRİŞ

İnsanlık tarihi boyunca yeryüzü, sürekli olarak savaflara ve insanların birbirlerine karşı işledikleri düşmanca fiillere şahitlik etmiştir. Belki de kendi türüne bu kadar çok zarar veren bir başka varlık daha yeryüzünde bulunmamaktadır. İnsanların birbirlerine ve insanlığa karşı gerçekleştirdikleri bu fiilleri gözlemleyen bazı düşünürler, gördükleri manzara karşısında, insanın temelde kötü bir varlık olduğu şeklinde fikirler bile üretmişlerdir.¹

¹ Örneğin Hobbes gözlemledikleri karşısında insanın temelde kötü bir varlık olduğuna kanaat getirmiş ve onun disipline edilmesi için muhakkak baskı altında tutulması gerektiği yönünde fikirleri ileri sürmüştür. Bu fikirleri yansıtan “insan insanın kurdudur” deyişi de bu düşünüre aittir. Hobbes’in bu konuya ilişkin görüşleri için bkz. Thomas Hobbes, **Leviathan**, (Çev. Semih Lim) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, s.76 vd; 127 vd.

19. yüzyılda toplumsal ve politik yaşamın merkezinde bulunan yaklaşımlardan birisi de “evrimci teori”dir. Bu teoriye göre; toplumlar değişmek ve gelişmek zorundadır. Bir toplumun değişmesi kaçınılmazdır ve değişimin olduğu yerde ise her zaman için gelişim, yani pozitif bir hareketlilik vardır.²

Geçtiğimiz yüzyılda yeryüzünde yaşanan şiddet olayları, insanlığa karşı işlenen suçlardaki artış ve çeşitlilik, evrimci teorinin ne kadar da yanlış olduğunu gözler önüne sermiştir. Nitekim son yüzyıl içerisinde daha önce yeryüzünde hiç görülmemiş şiddet olayları yaşanmış ve yeryüzünün hiç şahitlik etmediği kadar çok insan kanı dökülmüştür.³

İşte bu durum karşısında, 17 Temmuz 1998’de, birçok ülkenin katılımıyla, uluslararası toplumun tamamının varlığını tehdit eden ve vicdanını yaralayan en ciddi uluslararası suçları yargılayacak daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması yolunda önemli bir gelişme olan Roma Statüsü kabul edilmiş ve imzaya açılmıştır.⁴ Sonraki süreçte ise 31 Aralık 2000 tarihine kadar imzaya açık kalan sözleşmeye yapılan katılımlar ve bunların iç hukuklardaki onay işlemlerinin de tamamlanması sonucunda, 1 Temmuz 2002 tarihinde mahkemenin kuruluşu tamamlanmıştır.⁵ Bu gelişmelerle, insan haklarının evrensel çapta korunması yolunda önemli adımlar atılmıştır.

Biz bu çalışmamızda, yukarıda belirttiğimiz gelişmeler sonucu kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni⁶ (UCM) genel hatlarıyla ele almayı ve bu mahkemede uygulanacak hukuku incelemeyi amaçladık. Türk hukuk

² Gordon Marshall, **Oxford Dictionary of Sociology**, Oxford Uni. Press, New York 1998, s.208 (evolutionism maddesi).

³ Bu şiddet olaylarını, sadece geçen yüzyıl içinde yaşanan iki büyük dünya savaşına bağlamak gerekir. Bu iki büyük savaş dışında, Ruanda, Burundi, Demokratik Kongo, Bosna ve Kosova gibi yerlerde yaşanan iç çatışmalarda da milyonlar hayatını kaybetmiş ya da hayatlarının kalan kısmını büyük acılar içinde geçirmelerine sebep olacak gayri insani fiillere muhatap olmuşlardır. 20. yüzyıl içinde, uluslararası hukuk alanında, bir taraftan birey en merkezi konu pozisyonuna gelirken ve devletler, vatandaş olsun veya olmasın tüm bireyler bakımından bir takım temel hakları giderek daha çok teminat altına alırken, diğer taraftan bu gayri insani olayların yaşanması büyük bir tezat olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda günümüzde uluslararası hukukun en zayıf noktası, onun maddi içeriği bakımından değil, uygulanmasına ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Herman von Hebel, “An International Criminal Court-A Historical Perspective”, **Reflections on the International Criminal Court**, T.M.C. Asser Pres, The Hague 1999, s.13-4.

⁴ Joel F. England, “The Response of United States to the International Criminal Court: Rejection, Ratification or something Else?” **Arizona Journal of International and Comparative Law**, C.18, S.3, 2001, s.941.

⁵ Ayşe Nuhoğlu, “Uluslararası Ceza Mahkemesi Tarafından Uygulanabilecek Yaptırımlar”, **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007, s.246; Canan Ateş Ekşi, **Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004, s.3.

⁶ ICC-International Criminal Court.

literatüründe uluslararası ceza mahkemesine ilişkin birçok değerli makale ve monografi yazılmış olmakla birlikte, şu ana kadar mahkemede uygulanacak hukuka ilişkin bizim haberdar olduğumuz Önok'un "UCD'nin Görev Alanı ve Uygulanan Hukuk"⁷ isimli özlü makalesi dışında bir eser ortaya konulmuş değildir. Bu nedenle elimizden geldiği ölçüde bu konuda iyi bir çalışma gerçekleştirerek literatüre katkıda bulunma amacını taşıdık. Bu doğrultuda, çalışma içerisinde öncelikli olarak UCM'nin kuruluşunun tarihsel gelişimine ve mahkemeye ilişkin genel bilgiler verilmiş; daha sonra ise uygulanacak hukuka ilişkin ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır.

1. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN KURULUŞUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesindeki Gelişmeler

Uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması fikrini antik çağa kadar dayandıran yazarlar olmasına rağmen,⁸ bu konudaki ilk ciddi gelişme; 1674'te, Alman İmparatoru Peter von Heigenbach'ı yargılamak üzere, Almanya'nın Breisach şehrinde Roma-Germen İmparatorluğu Mahkemesinin kurulmasıdır. Bu mahkemede Heigenbach, Tanrının ve insanların kanunlarını ihlal etmek ve askerlerini sivil halkın ırzına geçirterek, öldürtmekten mahkum edilmiştir.⁹

Uluslararası hukukunun oluşturduğu suçların faillerini yargılamak üzere uluslararası bir yargı organı kurulması fikri ise, XIX yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmıştır. İsveçli hukukçu Maynier, 1872 yılında, beş üyeden oluşan bir ceza mahkemesi kurulması fikrini ortaya atmış, 1895 yılında Devletler Hukuku Enstitüsünün toplantısında da bu fikrini tekrarlamıştır. 1926 yılında toplanan Milletlerarası Ceza Hukuku Kongresinde ise, Quintiliana Saldana sunduğu raporla bu fikirleri açıklamış ve bu fikirler uzun süre ilgi odağı olmuştur.¹⁰

⁷ R. Murat Önok, "UCD'nin Görev Alanı ve Uygulanan Hukuk," **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007, s.171 vd.

⁸ Gökçen Alpkaya, **Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi**, Turhan Kitabevi, Ankara 2002, s.1.

⁹ Durmuş Tezcan, "Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı," **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000** (12-16 Ocak, 2000), s.272.

¹⁰ Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, Beta Yayınevi, C.3, 12. bası, İstanbul 1997, s.555; Bununla birlikte 24 Ağustos 1898'de Rusya Dışişleri Bakanı Çar II. Nicholas'a dünya hükümetlerinin son dönemlerde oluşturulan savaş silahlarından kaynaklanan problemleri çözmesini önermiştir. Bu öneri ile başlayan sürecin sonunda 1899 yılında Hague'de bir barış konferansı düzenlenmiştir. Ancak kendisinden yaklaşık 100 yıl kadar sonra gerçekleştirilecek Roma Konferansından farklı olarak bu barış konferansına çok az sayıda ülke katılmış, hiçbir kadın temsilci bulundurulmamış, görüşmeler son derece gizli ve resmi bir havada gerçekleştirilmiştir. Daha sonra 1907'de St. Louis-Missouri'de daha geniş katılımlı bir başka barış konferansı daha düzenlenmiştir. Leila Nadya Sadat, **The International Criminal Court and The Transformation of International Law**, Transnational Publishers, Inc., New York 2002, s.21 vd.

Daha sonraları 18 Ocak 1919 tarihinde Versailles Barış Antlaşmasının 227. maddesinde, eski Alman İmparatoru II. Wilhelm'in, ABD, İngiltere, Fransa ve Japonya'dan beş yargıcın oluşturacağı özel bir mahkemede yargılanması öngörülmüş, ancak bu antlaşma maddesi, Hollanda'nın II. Wilhelm'i iade etmemesi nedeniyle uygulanamamıştır¹¹.

İki dünya savaşı arasındaki dönemde, Milletler Cemiyeti tarafından uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması yönündeki çalışmalar başarısızlıkla sonuçlanmışsa da bu konu, 1934 yılında, Fransa'da, Yugoslavya Kralı I. Alexandre ile Fransız Dış İşleri Bakanının bir suikast sonucu öldürülmesiyle tekrar gündeme gelmiştir.¹² Bu olayı takiben 1937 yılında, Fransa'nın gayretleriyle uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulmasına ilişkin çalışmalar yapılmış ve bu yönde bir antlaşma metni hazırlanmıştır.¹³ Ancak II. Dünya Savaşı'nın araya girmesiyle, bu metin gerekli ilgiyi görmemiş ve unutulmuştur.¹⁴

1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasındaki Gelişmeler

İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan insanlık dışı fiiller ve çekilen acılar uluslararası toplumda uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması fikrini daha da yaygınlaştırmıştır. 1945 yılının başlarında, ABD'nin resmi çevrelerinde, savaş suçlarının yargılanması konusu tartışılmaya başlanılmış ve bu devlet tarafından Fransa, İngiltere, SSCB hükümetleri nezdinde girişimlerde bulunulmuştur.¹⁵

Savaşın sona ermesiyle birlikte, İkinci Dünya Savaşı'nın ağır suçlularını yargılamak üzere, ABD, Fransa, İngiltere ve SSCB arasında imzalanan, 8 Ağustos 1945 tarihli Londra Antlaşmasıyla, Nürnberg Askeri Ceza

¹¹ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, C.2, 5.bası, Ankara 1999, s.174; Durmuş Tezcan, "Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku" **Prof. Dr. İlhan Öztürk'a Armağan**, Ankara Üniv. Siyasal Bilg. Fakültesi Dergisi, C.49, 1994/1-2, s.357; Arzu Alibaba, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.49, 2000/ 1-4, s.184; Alpkaya, **a.g.e.**, s.1.

"I. Dünya Savaşı sonrası savaş suçlularının cezalandırılması ve bu arada İmparator Wilhelm'in yargılanması girişiminin başarısızlığa uğramasında, devletlerin mutlak egemenlik görüşüne bağlı kalmalarının büyük etkisi olmuştur." Ezeli Azarkan, **Nuremberg'ten La Haye'ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri**, Beta Yayınevi, Kırklareli 2003, s.60.

¹² Sadat, **a.g.e.**, s.25; Bu dönemde yaşanan olaylar ve bu tür eylemlerin terör suçu sayılıp sayılmayacaklarına ilişkin tartışmalar için bkz. Hamide Zafer, **Ceza Hukukunda Terörizm**, Beta Yayınevi, İstanbul 1999, s.21 vd.

¹³ Ali Rıza Töngür, **Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku**, Kazancı Yayınevi, İstanbul 2005, s.5.

¹⁴ Tezcan, **Uluslararası Suçlar**, s.273; Steven R. Ratner, "The International Criminal Court and the Limits of Global Judicialization", **Texas International Law Journal**, C.38, 2003, s.446.

¹⁵ Tevfik Oldman, "Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.45, 1996/1-4, s.132.

Mahkemesi kurulmuştur.¹⁶ Bu mahkemenin kuruluşunu takiben, Pasifik savaş alanı ile ilgili müttefik kuvvetler başkomutanı olarak General Douglas Mac Arthur, kendi yetkisine dayanarak resmi şekilde yayımladığı 19 Ocak 1946 tarihli özel bir kararname ile Tokyo Uluslararası Uzak-Doğu Askeri Ceza Mahkemesini kurmuştur.¹⁷

Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinin kurulmasını, 9 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun, "Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına Dair Antlaşma"nın kabul edilmesi izlemiştir.¹⁸ Hemen bu antlaşmanın kabulünün akabinde, 12 Ağustos 1949 tarihinde Cenevre Sözleşmeleri imzalanmıştır. Dört sözleşmeden oluşan Cenevre Sözleşmeleri, uluslararası ceza mahkemelerinin kuruluş sürecinde önemli rol oynamışlardır. Örneğin Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesinin Statüsü incelendiğinde, 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin ihlalinin bu mahkemenin yargı yetkisindeki suçlar arasında belirtildiği görülür.¹⁹ Benzer şekilde UCM Statüsünün 8. maddesinin 2. paragrafında, 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerinin çok ciddi ihlallerinin savaş suçu kabul edileceği düzenleme altına alınmıştır.²⁰

¹⁶ Nürnberg mahkemesinin getirmiş olduğu en büyük yenilik, bireylerin uluslararası kurullarla bağlı olacaklarının kabul edilmiş ve fiilen uygulanmış olmasıdır. Elif Uzun, "Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü", **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2003/2, s.28; Nürnberg askeri mahkemesinin kurulması, Londra'da İkinci Dünya savaşını kazanan dört ülkenin yaptığı bir antlaşma ile kararlaştırıldı. Mahkemenin kurulmasına ilişkin bu belge uluslararası ceza hukukunun doğum belgesi olarak da ifade edilebilir. Statüdeki en önemli ifade, "barışa karşı suçlar, savaş suçları ve insanlığa karşı suçların uluslararası ceza hukukuna göre doğrudan cezalandırılabilirlik tesis ettiği" olmuştur. Gerhard Werle, **Völkerstrafrecht**, Verlag Mohr Siebeck, 2007, s.8.

¹⁷ Pazarıcı, **Uluslararası C.2**, s.174-5; Oldman, **a.g.m.**, s.137; Alia Yılmaz, **Uluslararası Ceza Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2001, s.143-191. Sanıklara, Nürnberg ve Tokyo mahkemelerinde verilen nihai kararlara karşı kanun yoluna başvurma yetkisi tanınmamıştır. Ancak bu iki mahkemeden sonra uluslararası hukuk ve insan hakları alanlarında yaşanan gelişmelere bağlı olarak, sanıklara kanun yollarına başvurabilme imkanının tanınması, temel insan haklarından birisi olarak kabul edilmiştir. Bu doğrultuda Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinde olduğu gibi, Daimi Uluslararası Ceza Mahkemesinde de istinaf ve yargılamanın yenilenmesi kanun yollarına başvurma imkanı sanıklara tanınmıştır. Cumhuriyet Şahin, "Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü Çerçevesinde İstinaf ve Yargılamanın Yenilenmesi", **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007, s.311-2.

¹⁸ Tezcan, **Uluslararası Suçlar**, s.274.

¹⁹ Alibaba, **a.g.m.**, s.186.

²⁰ Ancak belirtmekte fayda var ki, savaşların yol açtığı şiddet olaylarının sınırlandırılması konusunda, Cenevre Konferanslarında genel bir mutabakat elde edilmiş olsa da, savaş suçları konusunda hala ciddi sorunlar bulunmaktadır. Savaşta kaynaklanan ve savaş karşıtı taraflarca da kabul edilen normal şiddet olaylarının bir bakıma kabul edilebilirlik sınırları içinde kaldığı düşünülebilir. Ancak yine de savaşın sebebiyet verdiği şiddet olaylarından hangilerinin kabul edilebilir olduğu hala tartışma konusudur. Hans-Heiner Kühne, "Uluslararası Savaş Suçları ve Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi", **Ankara Barosu**

Cenevre Sözleşmesinin kabulünden sonra, BM Genel Kurulu, Uluslararası Hukuk Komisyonundan, Nürnberg prensipleri doğrultusunda bir uluslararası ceza mahkemesi Statüsü hazırlamasını istemiştir. Ancak bu doğrultuda yapılan çalışmalar bir türlü neticeye ulaşamamış ve üzerinde mutabakat sağlanan bir Statü ortaya çıkartılamamıştır. 1954 yılında ise BM Genel Kurulu, Uluslararası Hukuk Komisyonundan, uluslararası ceza mahkemesi Statüsü taslağı üzerindeki çalışmalarına ara vermesini istemiştir. Böyle bir talebin oluşmasının sebebi ise, saldırı suçunun tanımlanmasının yapılamaması ve Uluslararası Hukuk Komisyonunun, İnsanlığın Barış ve Güvenliği Aleyhine Suçlar Hakkındaki Sözleşme Taslağını hazırlayamamasından kaynaklanmaktaydı.²¹

Verilen bu aradan sonra, soğuk savaşın ortaya çıkmasıyla uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması çalışmaları kesintiye uğramış; ancak 1992 yılında yeniden çalışmalara başlanabildiği. Çalışmalara yeniden başlanmasında Trinidad Tabago'nun uyuşturucu kaçakçılarının yargılanması ile ilgili 1989'da yapmış olduğu talebin²² ve 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgalinin önemli etkileri olmuştur. 25 Kasım 1992'de BM Genel Kurulu, Uluslararası Hukuk Komisyonundan yeniden uluslararası bir ceza mahkemesine ilişkin Statü taslağı çalışmalarına başlamasını istemiştir. Bu talep doğrultusunda yapılan çalışmalar sonucunda üç ana düşünce ortaya çıkmıştır. Bunlar;

Mahkemenin uluslararası bir antlaşma ile kurulması

Sadece gerçek kişilerin yargılanması

*Bu mahkemenin yargı yetkisine sadece uluslararası nitelikteki suçların dahil edilmesi şeklindeydi.*²³

Uluslararası Hukuk Komisyonunun çalışmaları devam ederken, 1993 yılında, Eski Yugoslavya'da savaş başlamış, bu savaşla birlikte insanlığa karşı işlenen suçlar ve soykırım tekrar uluslararası kamuoyunun gündemine oturmuştur. BM Güvenlik Konseyi, uluslararası toplumun vicdanını

Hukuk Kurultayı 2000 (12–16 Ocak, 2000), s.268.

²¹ Alibaba, **a.g.m.**, s.188; Soğuk savaş döneminde uluslar arası suçlar yönünden 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri gibi bir çok önemli uluslararası sözleşme yapılmış olsa da, bu sözleşmelere aykırı davranışları cezalandıracak, daimi, bağımsız ve etkin bir yargılama organı olmadığı için, söz konusu sözleşmeler caydırıcı olamamışlardır. Adem Sözüer-Barış Erman, "Uluslararası Ceza Mahkemesi", **Adalet Yüksek Okulu 20. Yıl Armağanı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2000, s.272.

²² Trinidad Tobago'nun uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması yönündeki bu talebinin içeriğinde, bu gün yürütülebilecek tahminlerin aksine, bu mahkemede savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım suçlarının yargılanmasından çok, uyuşturucuya ilişkin narko-terör suçlarının yargılanması yer almaktaydı. Ancak bu gün ne terör suçları ne de uyuşturucu kaçakçılığına ilişkin suçlar UCM'nin yargılama yetkisi dahilinde açıkça kabul edilmiş suçlar değildir. Ratner, **a.g.m.**, s.446; Sadat, **a.g.e.**, s.37.

²³ Alibaba, **a.g.m.**, s.188.

yaralayan bu duruma son vermek ve sorumluları yargılamak için, olaya ilişkin özel bir mahkeme (*ad hoc*) olan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesini kurmuştur.²⁴

Eski Yugoslavya'daki bu gelişmelerden sonra, Ruanda'da yaşanan trajik olaylar sebebiyle bir başka mahkemenin daha kurulması gerekli olmuştur. 1994'ün Nisan ve Temmuz ayları içerisinde hutular ile tutsiler arasında meydana gelen iç savaş sonucunda, Ruanda hükümetinin talebi üzerine, Güvenlik Konseyinin 08 Kasım 1994 tarihli kararıyla, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi kurulmuştur.²⁵

Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin kurulmasından kısa bir süre sonra, Uluslararası Hukuk Komisyonu, uluslararası bir ceza mahkemesinin kurulmasına ilişkin taslak Statü çalışmalarını tamamlanmıştır. Taslak, 1994 yılında Genel Kurula sunulmuştur. Statüye ilişkin ana meseleleri tartışmak üzere özel bir komite kurulmuş ve 1995'te, komite iki kez toplanmıştır. Komitenin raporları Genel kurulda iki kez tartışıldıktan sonra, bu defa hazırlayıcı bir komite kurulmuştur. Bu komitenin amacı, uluslararası bir konferansta geniş ölçüde kabul görebilecek, bir taslak metin oluşturmaktır. 1996 ile 1998 arasında görev yapan bu komite, Nisan-1998'de taslak metne son halini vermiştir.²⁶

Nihayet, 15 Haziran - 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da toplanan Tam Yetkili Temsilcilerden Oluşan Birleşmiş Milletler Diplomatik Konferansında tasarı ve değişiklik önerileri tartışılmış; Uluslararası Ceza Divanı Statüsü, 120 devletin olumlu, 7 devletin olumsuz, 20 devletin de çekimser oyu ile kabul edilerek; 18 Temmuz 1998 tarihinde tüm devletlerin imzasına açılmıştır.²⁷

²⁴ Rifat Murat Önok, "Uluslararası Ceza Divanı," **İzmir Barosu Dergisi**, 2001/1 (www.izmirbarosu.org.tr/dergi_sayi01_08.htm) Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Alpkaya, **a.g.e.** s.11 vd.; Uzun, **a.g.m.**, s.29 vd.

²⁵ Tezcan, **Uluslararası Suçlar**, s.275.

Çalışmanın buraya kadarki bölümünde bahsedilen Nürnberg, Tokyo, Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri dışında, BM'in katılımıyla yine *ad hoc* nitelikli karma mahkemeler de kurulmuştur. Karma Statülü Mahkemeler terimiyle ifade edilen, ulusal ve uluslararası hukuktan doğan, yerli ve yabancı hakim ve savcılarının görev aldığı mahkemelerdir. Bu karma mahkemeler ya devletlerin BM ile yaptıkları ikili antlaşmalar sonunda ya da işgal hukukuna göre oluşturulmaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi ve karma nitelikli mahkeme örnekleri için bkz. Nimet Güller-Hamide Zafer, **Uluslararası Ceza Mahkemesi El Kitabı**, GSI, Bonn 2006, s.15 vd.

²⁶ Önok, **Uluslararası Ceza Divanı** (www.izmirbarosu.org.tr/dergi_sayi01_08.htm).

²⁷ Tezcan, **Uluslararası Suçlar**, s.276; Statünün hazırlanmasının tüm aşamalarında etkin bir katılım gerçekleştiren ABD, özellikle dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan ve bir takım operasyonlar gerçekleştiren askerlerinin, kendi rızası olmaksızın yargılanması ihtimalinden büyük rahatsızlık duymaktadır. Bu ve bir takım başka nedenlerle dünyanın bu önde gelen ülkesi şu an itibarıyla Statüye taraf değildir. England, **a.g.m.**, s.941; Başak, **a.g.e.**, s.62; ABD'nin uluslararası ceza mahkemesine ilişkin tezat tutumlarını yansıtmaları bakımından aşağıdaki alıntıyı yapmayı uygun buluyoruz:

Konferans boyunca temsilciler tarafından, zamanaşımına uğraması kabul edilmeyen dört grup uluslararası suçun sanıklarının kovuşturma görevi verilen bu mahkemenin Statüsünü içeren antlaşma tasarısının kabulü konusunda, belirgin bir karamsarlık sergilenmişse de, gelişen süreç bunun aksini göstermiştir.²⁸ Nitekim 31 Aralık 2000 tarihine kadar imzaya açık kalan sözleşmeye yapılan katılımlar sonucunda, 1 Temmuz 2002 tarihinde mahkeme Lahey’de kurulmuştur.²⁹

Türkiye şu an itibarıyla hala UCM’ye taraf olmuş değildir. Ancak Türkiye’nin geleceğe dönük planları arasında önemli bir yeri bulunan Avrupa Birliği’ne (AB) katılma hedefi, AB üyesi tüm devletlerin UCM’ye taraf olduğu gerçeği ile birlikte düşünüldüğünde ilerleyen zamanlarda Türkiye’nin de mahkemeye taraf olması sürpriz olmayacaktır. Bu yöndeki en önemli göstergelerin başında ise, Anayasamızın 38. maddesinde yer alan “vatandaş suç sebebiyle yabancı bir ülkeye geri verilmez” hükmünün, 2004 yılında, “Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez.” şeklinde değiştirilmesi gösterilebilir.³⁰

2. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ’NİN KURULUŞ AMACI, YAPISI VE YARGI ALANI

Son yüzyılda yeryüzünde yaşanan gayri insani fiillerin sayısı ve çeşitliliği o kadar artmıştır ki; yıllardır konuşula gelen ve lehinde birçok fikir

12 Nisan 2002 tarihli New York Times gazetesinin ön sayfasının altında, “Bir savaş suçları mahkemesinin doğuşu (birth of a war crimes court)” başlığıyla yayımlanan haberde, uluslararası ceza mahkemesinin kuruluşu şu sözler duyurulmaktaydı: “Önerilmesinin ardından 50 yıldan fazla bir zaman geçtikten sonra, diktatörleri ve savaş suçlularını yargılayacak daimi bir mahkemenin kuruluşu, güçlü Amerikan muhalefetine rağmen gerçek oldu.” Buna karşın bu yazının çıkmasından 10 gün önce yine New York Times’da yer alan bir haberde (2 Nisan 2002), Yugoslavya’nın Uluslararası Ceza Mahkemesi ile işbirliği içinde çalışmaya karar verdiği duyurulmuştur. Buna göre söz konusu ülke Eski Yugoslavya için kurulan Uluslararası Ceza Mahkemesiyle işbirliği yapmaya pek yanaşmadığı için ABD bu ülkeye yapacağı yardımları dondurmuş bu yaptırıma karşı da Yugoslavya uluslararası ceza mahkemesi ile işbirliği yapmaya karar vermiştir. Harlan Grant Cohen, “The American Challenge to International Law: A Tentative Framework for Debate”, *The Yale Journal of International Law*, C.28, 2003, s.551 vd.

Görüldüğü üzere başka bir devletin *ad hoc* bir uluslararası ceza mahkemesi ile işbirliği yapması için ona ekonomik baskı yapan ABD, kendisi daimi bir uluslararası ceza mahkemesine taraf olmaya yanaşmamaktadır.

²⁸ Tezcan, *Uluslararası Suçlar*, s.278.

²⁹ 31 Aralık 2000 tarihinden sonra sözleşmeye taraf olmak sadece “accession” (katılma) yoluyla mümkündür.

Uluslararası Ceza Mahkemesinin kuruluşuna kadar gelişen süreçte uluslararası ceza hukukunun gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Devrim Aydın, “Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi”, *Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2002/4, s.131 vd.

³⁰ Feridun Yenisey, “Roma Statüsüne Göre Soruşturma Evresi ve Deliller”, *Uluslararası Ceza Divanı*, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007, s.255.

ileri sürüldüğü halde, bir türlü kuruluşu sağlanamayan, uluslararası daimi bir ceza mahkemesi kurulması zarureti, uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul görmüş ve mahkemenin kuruluşu 1 Temmuz 2002'de tamamlanmıştır.³¹

Uluslararası daimi bir ceza mahkemesine ihtiyaç duyulmasının nedenleri ve bu mahkemeye ulaştırılması düşünülen amaçlar şu başlıklar altında toplanabilir:

Öncelikle dünya üzerinde hala sürmekte olan çatışmalara son vermek, uluslararası barış ve adaleti sağlamak, sonraki süreçte ise bunu korumak

*Uluslararası toplumun vicdanını yaralayan suç faillerinin cezasız kalmasına son vermek*³²

*Gelecekte suç işleyebilecek potansiyel suçluları caydırmak*³³

*Ad hoc mahkemelerin eksikliklerine çözüm oluşturmak*³⁴

³¹ Metin Feyzioğlu, "Uluslararası Ceza Mahkemesi" (Konferans Bildirisi), **Hukuk Merceği** 4, Ankara Barosu Yayını, Ankara 2003, s.760; Tarihi gelişime ilişkin bölümde ayrıntılı olarak anlatıldığı üzere, uluslararası bir ceza mahkemesi kurulması fikri öyle 10-20 yıllık bir geçmişe sahip değildir. Aksine çok daha eski tarihlerden beri bu yönde fikirler ileri sürülmüştür. Çok eskilerden beri konuşulagelen bu mahkemenin kuruluşunun, bu kadar gecikmesinin en önemli sebebi ise, mahkemenin devletlerin egemenlik alanlarına edeceği müdahale olmuştur. Nitekim ceza hukuku, uluslararası hukukun bugüne kadar el atmadığı belki de tek bakir ulusal hukuk alanıdır. Çünkü cezalandırma yetkisi modern devletlerde sadece devletin tekelindedir ve bu tekel en önemli egemenlik göstergelerindedir. Yine birçok ülkenin anayasasında vatandaşın yargılanmak üzere başka bir devlete iade edilemeyeceğine ilişkin hükümler de bulunmaktadır. İşte bu nedenledir ki, hiçbir devlet başlangıçta böyle bir egemenlik hakkında vazgeçmeye yanaşmamıştır. Ancak uluslararası toplumun vicdanını yaralayan fiillerin sayısının giderek artması ve devletlerin bunlarla tek başına mücadele edememesi sonucunda, uluslararası bir yargılama kurumuna duyulan ihtiyaç, uluslararası toplumun önemli bir bölümü tarafından kabul edilmiştir.

³² Konuya ilişkin olarak, bir dönem BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği görevi yapmış olan Jose Avala Lasso'nun şu sözlerini burada aktarmak isteriz: "Bizler, hepimiz, tek bir insanı öldüren bir kimsenin, yüz bin insanı öldüren bir başkasından daha fazla yargılanma ve mahkum olma ihtimalinin bulunduğu bu korkunç dünyayı, içinde bulunduğu durumdan kurtarmalıyız." Sadat, **a.g.e.**, s.47.

³³ Uluslararası nitelikteki suçlar, genelde çok üst düzey devlet ve ordu yetkilileri tarafından işlenmektedir. Bu tür bir özellik bu suçların yapılarında vardır. Bu nedenle suç failleri, yaşadıkları ülkede ellerinde bulundurdukları güce güvenerek, "nasıl olsa beni burada kimse cezalandıramaz" düşüncesiyle hareket edebilmektedirler. Ancak artık uluslararası bir ceza mahkemesinin olması, faillerdeki bu düşüncenin önemli ölçüde önüne geçebilecektir.

³⁴ UCM'den önce kurulan *ad hoc* mahkemeler göstermiştir ki, uluslararası nitelikteki suçlarla mücadele için daimi bir mahkemeye ihtiyaç vardır. Nitekim bu tür mahkemeler uluslararası toplumun vicdanını yaralar nitelikteki fiiller işlenip bittikten ya da işlenmesi sürecinde oldukça uzun zaman geçtikten sonra kurulmaktaydılar. Bu durum da, suçların işlenmesinden *ad hoc* mahkemenin kuruluşuna kadar geçen süreçte delillerin ortadan kaybolması ya da tahrip edilmesi sonucunu doğurabiliyordu. Uluslararası toplumun vicdanını yaralayan her olaydan sonra yeni bir savcının ve hakimlerin atanması, mahkeme için gerekli görevlilerin yeniden belirlenmesini gerektiriyordu. Bu görevliler, her defasında

Ulusal mercileri harekete geçmeye zorlamak

Temel olarak UCM'nin yapısı, yargı alanı ve işleyişi, 128 madde ve 13 bölümden oluşan, Roma Statüsü ile düzenlenmiştir. Mahkeme altı organdan oluşur. Bunlar: başkanlık divanı, temyiz kurulu, yargılama kurulu, yargılama öncesi kurul, savcılık ve kayıt bürosudur.

Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar ise dört grupta toplanmaktadır: *Soykırım Suçu, İnsanlık Aleyhine Suçlar, Savaş Suçları, Saldırı Suçu*.³⁵

Saldırganlık suçunun tanımı konusunda uluslararası bir mutabakat sağlanamadığı için, bu suçun tanımına Statüde yer verilmemiştir. Statü m.5/2'de zikredilen bu suçla ilgili olarak 121 ve 123. maddelere gönderme yapılmıştır. Buna göre saldırganlık suçunun; Statünün yürürlüğe girmesinden sonra yedi yıl süreyle, bu suçun tanımı yapıp unsurları ortaya konuluncaya kadar, mahkemece bir işleme bağlı tutulması askıya alınmıştır.

Saldırganlık suçu hariç, diğer suç gruplarına hangi fiillerin gireceği Statüde belirtilmiş; suç unsurları (elements of crimes) belgesinde de bu suç tiplerinin unsurları ayrıca ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

UCM, -Statü m.17'ye göre- ulusal mahkemeleri tamamlayıcı nitelikte bir mahkeme olduğu için; ancak Statü kapsamındaki suçların yargılanması konusunda ulusal mercilerin harekete geçmediği, geçemediği ya da geçse bile bu konuda isteksiz davrandığı hallerde devreye girecektir.³⁶ Bu sebeple en azından kendi egemenlik alanındaki fiilleri ve tabiiyetindeki failleri, uluslararası bir mercide yargılamak istemeyecek olan devletler, bu tür suçları kovuşturmada daha etkin uğraş vereceklerdir. Nitekim bir devletin kendi egemenlik alanında işlenen uluslararası suça ilişkin bir fiile ya da bu suçu işleyen kendi vatandaşı olan bir faile, yargısal anlamda müdahale etmemesi veya edememesi, uluslararası arenada ilgili devlet bakımından utanç verici bir durumdur.³⁷

yeniden atanmaları nedeniyle, çoğu kez pratik uluslararası hukuk deneyiminden çoğu kez yoksun oluyorlardı. Sadat, **a.g.e.**, s.37.

Ayrıca belli bir olay için kurulan bu mahkemeler, *ad hoc* olmaları nedeniyle eleştiriliyor ve BM için çok maliyetli oluyordu. England, **a.g.m.**, s.943.

³⁵ Bu suçların unsurlarına ilişkin ayrıntılı bir inceleme için bkz. Cengiz Başak, **Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003, s.71 vd. Bu suçlara paralel düzenlemelere 5237 sayılı TCK'da da yer verilmiştir. TCK'da yer alan bu suçlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Turhan, "Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası Suçlar", (<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc>); Durmuş Tezcan-M. Ruhan Erdem-R. Murat Önok, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007, s.63 vd.

³⁶ Faruk Turhan, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi" **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007, s.131-2; Alibaba, **a.g.m.**, s.198; Güller-Zafer, **a.g.e.**, s.62.

³⁷ Aynı yönde bkz. Başak, **a.g.e.**, s.61.

3. UYGULANABİLİR HUKUK KAVRAMI

Her yargılama mekanizması gibi uluslararası ceza mahkemesi de, işleyişini bir takım kurallar çerçevesinde yürütecek ve işlerliğini de bu kurallarla sağlayacaktır. Mahkemenin yargı alanına hangi suçların gireceği, bu suçların unsurlarının ve suç sonucu öngörülen cezaya etki eden hallerin tespiti, yargılama yetkisinin hangi hallerde doğacağı, başvuru hakkına kimlerin sahip olacağı, yargılamanın hangi kıstaslara göre yapılacağı gibi konuların belli kurallara bağlanması sonucu ortaya çıkan kurallar bütünü, mahkeme de uygulanacak hukuku oluşturacaktır. Daha özetle mahkemenin faaliyetlerini gerçekleştirirken ve uyuşmazlığı çözüme kavuştururken bağlı olacağı maddi hukuka ve muhakeme hukukuna ilişkin kurallar mahkemedeki uygulanabilir hukuk kavramını ortaya çıkartmıştır. Bu hususların, yani mahkemenin yapacağı yargılamanın hangi kıstaslar doğrultusunda gerçekleştirileceğinin yargılama öncesinde belli olması, sanık hakları bakımından büyük önem arz etmektedir.

Statünün 21. maddesi, UCM'nin başvurabileceği hukuk kaynaklarını düzenlemiştir. Bu maddede; “*Statü, suç unsurları, usul ve delil kuralları ile UCM'nin içtihat hukuku*” olmak üzere dört özel ve “*uygulanabilir uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukukun prensip ve kuralları ile genel hukuk ilkeleri*” olmak üzere üç genel, toplam yedi kaynak gösterilmiştir. “Özel kaynak” diye ifade ettiğimiz kaynaklar, sadece UCM bakımından düzenlenmiş kaynaklardır. Yani bunların ortaya çıkış nedeni UCM'dir. “Genel kaynak” olarak ifade ettiğimiz kaynaklar ise, uluslararası hukukun temelini oluşturan kaynaklardır. UCM'nin varlığı söz konusu olmadan önce de bunlar uluslararası hukuk dünyasında bulunmaktaydılar. Bu nedenle birincileri “özel kaynak” ikincileri ise “genel kaynak” olarak adlandırmayı uygun bulduk.

4. UYGULANABİLİR HUKUK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Uygulanabilir hukuku belirleme fikri, uluslararası ceza mahkemelerinin oluşturulması fikri kadar eskilere dayanmaktadır. Bu konudaki ilk teşebbüs, 1907 tarihli Uluslararası Ganimet Antlaşmasının 7. maddesindedir. Bu antlaşmanın 7. maddesi ile UCM'nin uygulanabilir hukuku düzenleyen 21. maddesi arasında önemli benzerlikler vardır.

Uygulanabilir hukuk konusunda ikinci bir gelişme ise Uluslararası Daimi Adalet Divanı (UDAD)³⁸ Statüsünün hazırlanmasıyla oluşmuştur. Ancak bu Statünün taslak aşamasında BM Hukuk Komitesi, uygulanabilir kurallarını belirlemek ve kodlamak yerine, mahkemelerin bu kuralları kendileri belirlerken dikkate alacakları hukuk kaynaklarını listelemekle

³⁸ PCIJ-Permanent Court of International Justice.

yetinmiştir. Bu listelemeye ilişkin düzenleme, UDAD Statüsünün 38. maddesinde yer almıştır. UDAD Statüsünün 38. maddesine benzer bir düzenleme ise, küçük bazı değişikliklerle, 1945'te hazırlanan Uluslararası Adalet Divanı (UAD)³⁹ Statüsünde bulunmaktadır.⁴⁰

Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (YUCM)⁴¹ ve Ruanda İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi (RUCM)⁴² Statüleri, uygulanabilir hukuk konusunda herhangi bir hüküm getirmemişlerdir.⁴³

UCM için hazırlanan Uluslararası Hukuk Komisyonunun 1994 taslak Statüsünde ise, bir yandan mahkemenin yetki alanındaki suçlar tek tek sayılırken; öte yandan da "uygulanabilir hukuk" başlığı altındaki 33. maddede, mahkemenin karar verirken referans göstereceği kaynaklar basitçe gösterilmiştir. Taslaktaki ilgili 33. madde, UCM Statüsünün 21. maddesinin kökenini oluşturmaktadır.⁴⁴ UCM Statüsünün 21. maddesinde uygulanabilir hukuk şu şekilde düzenlenmiştir:⁴⁵

Madde 21:

1) Mahkeme aşağıdakileri uygulayacaktır:

- a) İlk olarak bu Statüyü, suçun unsurlarını, usul ve delil kurallarını
- b) İkinci olarak, uygun olduğu takdirde, uygulanabilir antlaşmaları ve uluslararası silahlı çatışma prensiplerini de içeren, uluslararası hukukun prensip ve kurallarını
- c) Bunlar bulunmadığı durumda, bu Statünün ve uluslararası hukukun ve uluslararası olarak tanınmış normların ve standartların prensipleriyle tutarsız olmamak koşuluyla, suç üzerinde yargı yetkisi bulunan devletlerin ulusal hukukları da dahil, dünyadaki hukuk sistemlerinin ulusal kanunlarından mahkeme tarafından çıkartılan genel hukuk ilkelerini

2) Mahkeme kendisinin daha önceki kararlarında yorumladığı prensipleri ve hukuk kurallarını uygulayabilir.

³⁹ ICJ-International Court Of Justice.

⁴⁰ Alain Pellet, "Applicable Law", (İngilizceye Çeviren: David Boyle) **The Rome Statute Of The International Criminal Court: A Commentary**, Volume 2, Oxford University Press, 2002, s.1051-2.

⁴¹ ICTY-International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia.

⁴² ICTR-International Criminal Tribunal for Rwanda.

⁴³ Sadat, **a.g.e.**, s.175.

⁴⁴ Pellet, **a.g.m.**, s.1052; Sadat, **a.g.e.**, s.175.

⁴⁵ Enver Bozkurt, **Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayınları, 2.bası, Ankara 1999, s.623; <http://www.iccnw.org/?mod=fsdoc> internet sayfasından Statünün İngilizce, Arapça, Rusça, Fransızca, İspanyolca ve Çince metnine ulaşılabilir. İngilizce metinde m.21 için bkz. s.18.

3) Bu maddeye göre uygulanan ve yorumlanan hukuk, uluslararası olarak tanınmış insan hakları ile tutarlı olmalı ve madde 7, paragraf 3'te tanımlandığı şekliyle cinsiyet, yaş, ırk, renk, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer fikir, ulusal, etnik veya sosyal orijin, zenginlik, doğum ve diğer Statülere dayanarak kurulmuş herhangi bir olumsuz ayrımcılıktan uzak olmalıdır.

5. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN ÖZEL UYGULANABİLİR HUKUK KAYNAKLARI

Statü m.21/1/a ve 21/2'de, mahkeme tarafından uygulanacak hukukun dört özel kaynağı sıralandırılmıştır. Bunlar; Statünün kendisi, suç unsurları, usul ve delil kuralları⁴⁶ ve mahkemenin içtihat hukukudur.⁴⁷

5.1. Statü

Statü, mahkemeyi oluşturan organizasyonun temel kaynağıdır. Ulusal hukuklarla bir benzetmeye tabi tutulursa, ulusal hukukta anayasa ne ise, UCM bakımından da Statü biraz daha ayrıntılı olmak kaydıyla aynı şeyi ifade etmektedir.

Roma Statüsünün 6 ile 8. maddeleri arasında düzenlenen suç tipleri, daha önceki uluslararası *ad hoc* mahkemelerle karşılaştırıldığında, son derece uzlaştırıcı formülasyonlar içermektedir. Belirtmek gerekir ki, suç tiplerinin Statüde bu şekilde belirlenmesi, özellikle Kıta Avrupa'sı anlayışıyla ele alındığında ceza hukukunun kanunilik ilkesi (*nullum crimen sine lege*) bakımından zorunluluk teşkil etmektedir.

Ancak uluslararası ceza hukuku, yapısı gereği örf-adete dayanmaktadır. Böyle olunca uluslararası ceza hukuku alanında kanunilik ilkesi, ulusal ceza hukukunda olduğundan farklı bir içeriğe sahiptir.⁴⁸ Suç tiplerinin kesin bir tanımla belirlenmesinin, kanunilik ilkesinin uluslararası ceza hukukunda da ulusal hukukta olduğu gibi anlaşılmasına ve gelişmekte olan suç tiplerinin sabitlenmesine neden olacağı açıktır.

Statüde yer alan suç tiplerine ilişkin formülasyonların, farklı düşünce yapılarıyla hareket eden devletleri uzlaştırma gayretleri yüzünden, uluslararası hukukta geçerli olan suç tiplerini sınırladığı ve bu bakımından da, daha önceki *-ad hoc-* mahkeme Statülerine oranla bir gerilemeyi ifade ettiği, Statüye yönelik bir eleştiri olarak ileri sürülmektedir.⁴⁹ Söz konusu eleştiriye göre, bu şekilde suç tiplerini tanımlamak Statünün görevi değildir. Ayrıca genel uluslararası hukuk altında suçları otoriter bir şekilde kodifiye etmek uluslararası hukukun genel yapısına da terstir. Bunun yanında uluslararası hukukun alışılmış ve gelişen standartlarını belirlemede

⁴⁶ Bu üç kaynak, Statü m.21/1/a'da belirtilmişlerdir.

⁴⁷ Mahkemenin içtihat hukuku Statü m.21/2'de belirtilmiştir.

⁴⁸ Dönmezer-Erman, **a.g.e.**, s.535.

⁴⁹ Bu yöndeki eleştiriler için bkz. Pellet, **a.g.m.**, s.1056.

mahkeme yargıçlarına güvenilmesi gereklidir. Bu tür ayrıntılı bir düzenleme mahkeme yargıçlarına olan güvensizliği de ortaya koymaktadır. Nitekim yargıçlar bu düzenlemeler karşısında belirtilen kaynaklardan yeni suç tipleri oluşturamayacaklardır. “*Nullum crimen sine lege*” ilkesi, Statü hazırlanırken yanlış yorumlanmıştır. Bu ilke hiçbir zaman uluslararası hukukta bir fiile ilişkin açık bir hüküm olmaması durumunda ya da bir davranışın açıkça suç sayılmaması halinde bunların önlenmesini hukuk dışı saymaz.⁵⁰ Ayrıca böyle bir Statüde suç unsurlarının açıkça düzenlenmesi de “*nullum crimen sine lege*” ilkesinin getirdiği bir zaruret değildir. Birçok ülkenin ulusal ceza hukuklarında bile, çoğu kez suçların genel yapısı belirlenmekle yetinilmiştir. AİHM’e kararlarında da belirtildiği üzere, olaydan olaya, yargısal yorumla, kademeli olarak, kurallar oluşturulması hukuk dışı değildir. İnsanoğlunun suça dair hayal gücü zannedilenin çok üzerindedir. Suçların tanımını dar bir kapsama sokmak ise, insanoğlunun gelecekte gerçekleştireceği muhtemel suçları önlemede yargıçları kısıtlamış olacaktır.⁵¹

Bunlar dışında Statünün kendisinin de birçok usul kuralı içermesi eleştirilmektedir. Bu bağlamda Roma Statüsü, önceki *ad hoc* mahkemelerin Statülerinden hem daha karmaşıktır hem de daha fazla usul kuralı içermektedir. Bir görüşe göre, bu kuralların bu kadar çok sayıda ve karmaşıklığa yol açabilecek kadar kapsamlı düzenlenmesi de mahkemeye duyulan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Statüyü bu yönden eleştirenler, Statünün sadece adının Statü olduğunu, oysa kuralların çoğunu, usul kurallarının oluşturduğunu ileri sürmektedirler.⁵²

Uluslararası ceza mahkemelerine ilişkin Statülerin madde sayıları şu şekildedir:

1945 NAM ⁵³	30
YUCM.....	34
RUCM.....	32
UCM.....	128

⁵⁰ Kanunilik ilkesi uluslararası toplumda kabul gören ve kavramsal olarak üzerinde uzlaşılmış bir ilkedir. Bu bağlamda birçok devletin anayasasında suç ve cezalar bakımından kanunilik ilkesi güvence altına alınmıştır. Ancak her ne kadar bu ilke üzerinde kavramsal olarak uzlaşılmış olsa da, ayrıntılara girildiğinde bir takım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Nitekim birçok devletin ulusal hukuklarından farklı olarak, uluslararası hukuk alanındaki suçlar sadece yazılı metinlerle yani antlaşmalarla değil; aynı zamanda uluslararası örf-adetle de tanımlanabilmektedir. Bu durum uluslararası hukuk açısından kanunilik ilkesinin bir ihlali olarak da kabul edilmez. Sadat, **a.g.e.**, s.181 vd.

⁵¹ Pellet, **a.g.m.**, s.1057 vd.

⁵² Pellet, **a.g.m.**, s.1062.

⁵³ Nürnberg Askeri Mahkemesi (IMT-International Military Tribunal 1945).

Gerçekten de yukarıda belirtilen eleştirilerin önemli bir bölümü kayda değer eleştirilerdir. Ancak Statüye ilişkin olarak, şu hususları da göz ardı etmemek gerekir kanaatindeyiz: Uluslararası hukukun en önemli kaynaklarından birini örf-adet oluşturmaktadır. Bu nedenle bu hukuk dalı, ulusal hukuklara oranla daha çok dinamiklik gösterir. Yapısı gereği sürekli değişmekte ve gelişmektedir. Bu hukuk alanına ilişkin yapılacak herhangi bir yazılı düzenleme bu hukuk dalının hareketliliğini önemli ölçüde etkileyecektir. Ancak unutmamak gerekir ki, cezalandırma tekeli de içinde barındıran şiddet tekeli modern devletlerin en önemli egemenlik göstergesidir.⁵⁴ Bu nedenle devletler, egemenliklerinin önemli bir yansıması olan cezalandırmaya ilişkin maddi ve usuli kuralları içeren, ceza ve ceza usul hukukuna ilişkin bir takım tavizlerde bulunurlarken, muhakkak, kendilerini açık ve net ifadelerle garantiye almak isteyecekler, kendi yöneticilerini ve vatandaşlarını güvende hissetme talebinde olacaklardır. Devletlerin bu istekleri karşılanmasaydı, gerçekleşmesi bunca yıl gecikmiş bir mahkemenin kuruluşu tamamıyla imkansız hale gelebilirdi. Aynı hususlar usul ve delil kurallarının Statüde ayrıntılı olarak düzenlenmiş olması bakımından da geçerlidir. Bu nedenle, idealize edilmiş bir *olması gereken* düşüncesiyle Statüyü değerlendirmek yerine, mevcut durumu göz önünde bulundurarak davranmak çok daha yerinde olacaktır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde, Statünün bu denli ayrıntılı düzenlenmiş ve suç tiplerinin net ifadelerle belirlenmiş olmasının nedeni daha iyi anlaşılacaktır.⁵⁵

5.2. Suç Unsurları

Statünün 21. maddesinde belirtilen kaynaklardan biri de, suç unsurlarıdır. Bu konu Statü m.9'da düzenlenmiştir. Daha sonra Statüye ek olarak hazırlanan suç unsurları belgesinde ise, suç tiplerinin unsurları, ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.⁵⁶

17 Temmuz 1998'de Statünün kabulü ve 8 Şubat 1998'de alınan Genel Kurul kararlarından sonra, hazırlık komisyonu 5 kez resmi sayısız kez de gayri resmi toplanmış ve 18 aylık zorlu bir süreçten sonra iki önemli belgeye son halini vermiştir. Bu süreç sonunda suç unsurları 30 Haziran 2000 son halini almıştır.⁵⁷ Bu tarihte son hali belirlenen suç unsurları belgesi, 3-10

⁵⁴ Weber, devlet tanımını yaparken şiddet tekeli elinde bulundurmaya belirleyici unsur olarak kullanmıştır. Bu bağlamda en kısa tanımıyla devlet; belli bir arazi içinde fiziksel şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur. Tanım ve şiddet tekeli hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Christopher Pierson, **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, İstanbul 2000, s.24 vd.

⁵⁵ Aynı yönde bkz. Feyzioğlu, **a.g.m.**, s.763.

⁵⁶ Sadat, **a.g.e.**, s.139; http://www.iccnw.org/documents/ElementsofCrimes_English.pdf internet adresinden 9 Eylül 2002 tarihinde taraf devletlerce kabul edilen suç unsurları belgesinin İngilizce metnine ulaşılabilir.

⁵⁷ Roy S. Lee, "Introduction", **The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence**, Edited by Roy S. Lee, Transnational Publishers, New York 2001, s.lv.

Eylül 2002 tarihlerinde New York'ta düzenlenen Taraf Devletler Asamblesinde kabul edildikten sonra resmen yürürlüğe girmiştir (Kabul tarihi 9 Eylül 2002'dir).⁵⁸

Suç unsurları, Statüde belirtilen suçları ayrıntılı olarak düzenleme amacıyla oluşturulmuştur. Bu konudaki çalışmaların amacı Statüde genel hatları ile belirlenmiş olan suç tiplerini, daha açık unsurlarla belirlemek ve böylelikle bireysel cezai sorumluluğu tespit ederken mahkemeye yardımcı olmaktır. Suç unsurları tüm suçlar bakımından genel olarak maddi (material) ve manevi (mental) unsurlar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Suçun maddi unsurları davranış (conduct), sonuç (consequence) ve bu ikisini birbirine bağlayan nedensel koşullardan (circumstances) oluşurken⁵⁹; manevi unsur esas olarak kasttan ibarettir.⁶⁰

Statüde düzenlenmiş bir suç tipinden dolayı failin mahkum edilebilmesi için, suç unsurlarında aranan tüm koşulların gerçekleşmiş olması zorunludur. Söz konusu unsurların gerçekleştiğinin savcılıkça kanıtlanamaması halinde ise, şüpheden sanık yararlanacak ve hakkında beraat kararı verilecektir.⁶¹

Suç unsurların tespit edilirken ne söz konusu unsurları ortaya koyup geliştirmek ne de onlar üzerinde uzlaşma süreci kolay olmuştur. Nitekim Statüde belirlenmiş halleriyle suç unsurları üzerinde uzlaşmada pek bir sorun olmamıştır. Ancak bunlar ayrıntılı olarak tespit edilmeye başlandığında anlaşmak çoğu kez mümkün olmamıştır. Bazı devletler tıpkı Eski Yugoslavya ve Ruanda için kurulan uluslararası ceza mahkemelerinde olduğu gibi suç unsurlarının fazla detaylandırılmamasını isterken bazı devletlerde özel olarak bunların ayrıntılı düzenlenmesi yönünde görüş bildirmişlerdir.⁶²

Bununla birlikte dünyanın birçok değişik bölgesinde askeri üssü bulunan ve diğer ülkelere nazaran uluslararası düzeyde daha çok askeri faaliyet yürüten ABD, Anglo-Sakson hukukunu benimsemiş olmasına rağmen suç tiplerinin bu şekilde ayrıntılı olarak düzenlenmesi yönünde tavır koymuştur.⁶³

⁵⁸ John P. Grant-J. Craid Barker, **International Criminal Law Deskbook**, Published by Routledge Cavendish, 2006, s.354; William A. Schabas, **An Introduction to the International Criminal Court**, Cambridge University Press, 2007, s.195.

⁵⁹ Phillip Kirsch, "The Work of the Preparatory Commission," **The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence**, Edited by Roy S. Lee, Transnational Publishers, New York 2001, s.xlvii.

⁶⁰ Güller-Zafer, **a.g.e.**, s.62.

⁶¹ Önok, **Uygulanan Hukuk**, s.241.

⁶² Kirsch, **a.g.m.**, s.xlvii.

⁶³ ABD'nin suç unsurlarının detaylı olarak belirlenmesi yönündeki tavır konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kirsch, **a.g.m.**, s.xlviii.

Statüye yönelik eleştirilere paralel olarak suç unsurlarına da bir takım eleştiriler yöneltilmektedir. Buna göre, suç unsurları düzenlenirken, kanunilik ilkesine güç kazandırmak için böyle bir yola gidilmiş ve suç unsurları belgesinde suç tipleri ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Ancak Statüdeki suçların ayrıntılı tanımının yanında, suç unsurlarının da uluslararası ceza hukukuna sunulması, bazı devletler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Çünkü suçların unsurlarına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler olmaksızın da ülkelerindeki hukuk sistemleri pekala işleyebilen delegelerin pek çoğu için “suç unsurları” kavramı çok yabancıydı. Onlar, ceza kanunlarında düzenlenen “adam öldürme”, “hırsızlık” gibi suçların anlamları konusunda fazlaca bir ayrıntı olmadan yargıçlarına güveniyorlardı. Ayrıca daha önceki “*ad hoc*” mahkemelerdeki yargıçlar, suçların unsurları olmaksızın da işlerini yapmışlardı. Suç unsurları bilinebilirliğinin sağladığı bazı yararlar da vardır; ancak asıl sorun bu mantığın işlenmesinin gerekip gerekmediğidir. Bu mantık, suç unsurlarının bilinebilir olmasından daha çok yargıçlara karşı duyulan güvensizliği ortaya koymaktadır.⁶⁴

Kanaatimizce, her ne kadar suç unsurları da Statü gibi birçok açıdan eleştirilebilirse de, Statü konusundaki eleştirilerle ilgili düşüncelerimizin bir kısmı burada da geçerlidir. Devletler egemenlik haklarından kolay kolay vazgeçmeyeceklerdir ve bu sebeple suç tiplerini ayrıntılı olarak düzenlemek, bunların unsurlarını tek tek belirlemek zaruridir. Bazı devlet temsilcilerinin bunu hayretle karşılamaları gayet normaldir. Nitekim Anglo-Sakson hukuklarında hukuk, genelde mahkeme içtihatları ile yürümekte ve yargıçlara oldukça geniş hareket alanı tanınmaktadır. Bu tip ceza hukuku sistemlerinde elbette ki suç tiplerinin ayrıntılı olarak düzenlenmesi söz konusu değildir. Ancak Kıta Avrupa’sı hukuklarında bunun tam aksi bir uygulama söz konusudur. Bu sebeple, özellikle Kıta Avrupa’sı sistemini benimseyen devletler, kendi yargıçlarına bile bu kadar geniş hareket alanı tanımazlarken, uluslararası bir mahkemenin yargıçlarına böyle bir hareket alanı tanıma niyetinde hiç değillerdir.⁶⁵ *Ad hoc* mahkemelerin suç unsurları olmadan da işlerini gördükleri hususuna gelince; unutulmamalıdır ki, *ad hoc* mahkemelerin bir bölümü savaş kazanan devletler tarafından kurulmuş mahkemelerdir. Ayrıca bu mahkemelerin tamamı da uluslararası suçlara ilişkin bir takım fiiller ortaya çıktıktan sonra oluşturulmuşlardır. Hiçbir zaman ilgili devletle uzlaşmak gibi bir şey söz konusu olmamıştır. Ayrıca mahkemenin kurulmasını gerektiren fiillerin işlendiği devletler zaten zor durumda olduklarından, *ad hoc* mahkemelerin Statüleri hazırlanırken ve mahkemeler nihai kararlarını verirken çok fazla bu uygulamalara karşı çıkma imkanına sahip olmamışlardır. Oysa UCM, genelde Statü kapsamındaki suçlara ilişkin pek bir sorunu olmayan, gelecekte ortaya çıkabilecek bu tür sorunlara ilişkin olarak egemenlik haklarından bir miktar feragat eden

⁶⁴ Pellet, **a.g.m.**, s.1060 vd.

⁶⁵ Anglo-Sakson hukuk sistemi ile Kıta Avrupa’sı hukuk sisteminin uyuşturulmasının güçlüğü ve bunun Statüde başarılı olmuş olmasının önemi için bkz. Feyzioğlu, **a.g.m.**, s. 763.

devletlerin uzlaşmasıyla kurulmuştur. Bu nedenlerle UCM'ye ilişkin düzenlemelerle diğer ad hoc mahkemeleri karşılaştırmak yanlış olur. Ayrıca uluslararası bir mahkeme her halükarda işleyebilir. Ancak önemli olan husus, onun işlerlik kazanması ve sonuçta bir karar vermesi değil; adil bir şekilde işleyip, sonuçta uluslararası toplumun vicdanını rahatlatacak şekilde bir karar verebilmesidir.

5.3. Usul ve Delil Kuralları

Statü m.21/1/a'da belirtilen kaynaklardan birisi de usul ve delil kurallarıdır. Usul ve delil kurallarına ilişkin düzenleme Statü m.51'de yer almaktadır.⁶⁶ Tıpkı suç unsurları belgesi gibi usul ve delil kuralları belgesi de, Statü 1998'de, Roma'da taraf devletlerce kabul edildiğinde hazırlanmış değildi. Buna rağmen Statünün 9. ve 51. maddelerinde bu belgelerin daha sonra hazırlanıp taraf devletlerin belli bir oranının onayıyla kabul edileceği düzenlenmiş ve daha ortada olmayan bu belgelere 21. maddede de kaynak değeri tanınmıştır.⁶⁷

Roma Statüsü hazırlanırken, UCM'ye görevini hangi usulle yerine getireceğini göstermesi bakımından, usul ve delil kurallarına ihtiyaç olduğu konusunda genel bir kabul bulunmaktaydı. Ancak bazı devletler bunların belirlenmesinin Ruanda ve Eski Yugoslavya için kurulan mahkemelerde olduğu gibi mahkeme yargıçlarına bırakılmasını önerirken bazıları da bunun mahkemeye bırakılmaksızın Statü ile birlikte açıkça belirlenmesi gerektiği öne sürmekteydiler. Sonraki süreçte bu kurallar üzerinde anlaşmaya varılamayacağı anlaşılınca bunların tespiti Statünün kabulünden sonraya bırakılması ve bunlar üzerinde taraf devletlerin 2/3'ünün mutabakata varması kararlaştırıldı (Statü m.51).⁶⁸

Usul ve delil kuralları belgesinin resmen kabul edilmesi süreci de, suç unsurları belgesinin oluşturulmasına ve kabul edilmesine paralel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda usul delil kurallarına, Statünün kabulünden sonra hazırlık komisyonunca gerçekleştirilen zorlu çalışmalar neticesinde 30 Haziran 2000 tarihinde son hali verilmiştir.⁶⁹ Daha sonra ise 3-10 Eylül 2002 tarihlerinde New York'ta düzenlenen taraf devletler asamblesinde kabul edilerek resmen yürürlüğe girmiştir (Kabul tarihi 9 Eylül 2002'dir).⁷⁰

⁶⁶ http://www.iccnw.org/documents/RulesofProcedureEvidence_English.pdf internet adresinden 9 Eylül 2002 tarihinde taraf devletlerce kabul edilen usul ve delil kuralları belgesinin İngilizce metnine ulaşılabilir.

⁶⁷ Schabas, **a.g.e.**, s.195.

⁶⁸ Kirsch, **a.g.m.**, s.xlix vd.; Mahkemenin yargı yetkisi kapsamına giren suçların muhakeme sürecinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yusuf Aksar, **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003, s.29 vd.

⁶⁹ Lee, **a.g.m.**, s.lv; Schabas, **a.g.e.**, s.195.

⁷⁰ Grant-Barker, **a.g.e.**, s.354; Aksar, **a.g.e.**, s.28.

Yukarıda Statüye yöneltilen eleştirileri değerlendirirken de bahsettiğimiz üzere, Statünün kendisi de oldukça fazla sayıda usul ve delil kuralı içermektedir. Statü de yer alan bu çok sayıdaki usul kuralının yanında ayrıca usul ve delil kuralları belgesinin kabul edilmiş olması eleştirilere maruz kalmaktadır. Nitekim Statüdeki ayrıntılı usul kurallarının yanında ayrıca bir de usul ve delil kuralları belgesinin kabul edilmesi ve bu metnin uzunluğu, Statü ve suç unsurlarına ilişkin bölümlerde belirttiğimiz sebeplerle, devletlerin mahkemeye faaliyet ve eylem özgürlüğü tanımak istemediklerini göstermektedir.

1994 – 2000 yılları arasında Eski Yugoslavya için Uluslararası Ceza Mahkemesi 18 defa usul kuralı değiştirmiştir. Bu durum, yargıçların usul konusunda birçok kez değişiklik yapma ihtiyacı hissedebileceklerini göstermektedir. UCM Statüsüne göre ise, yargıçların usul kuralları ile ilgili olarak sadece değişiklik teklif etme hakları ve acil durumlarda mutlak çoğunlukla yeni usul kuralı kabul etme yetkileri vardır.⁷¹

Bu konuya ilişkin olarak bazı yazarlarca; yeni ve zor bir teşebbüs olsa bile, yargıçlara Statünün yürütülmesinde daha geniş bir takdir yetkisi tanınması yönünde fikirleri sürülmektedir.⁷²

5.4. Mahkemenin İçtihat Hukuku

Statünün 21. maddesinin 2. paragrafında, mahkemeye daha önceki kararlarında yorumladığı prensipleri ve hukuk kurallarını uygulama yetkisi verilmiştir. Mahkemeye içtihat ile hukuk oluşturma yetkisi verilmesi, bir uzlaşmayı içermektedir. Bu da; hukuk sistemleri daha çok mahkeme kararlarına dayanan Anglo-Sakson hukuk sistemini benimsemiş devletlerle, daha çok yazılı metinlere dayanan Kıta Avrupa'sı hukuk sistemini uygulayan devletlerin uzlaştırılması şeklinde olmuştur. Nitekim suç unsurları ve usul-delil kuralları gibi ayrıntılı düzenlenmiş kaynaklar mahkemeye kendi hukukunu oluşturma konusunda pek bir hareket alanı tanımamaktadırlar.

Statü mahkemeye, daha önceki içtihatlarına dayanma zorunluluğu getirmemekte, sadece bunlara dayanabilme yetkisi vermektedir. Bu nedenle mahkeme içtihatları mahkemenin asli kaynağı değil; onu bağlamayan yardımcı kaynağıdır. Dolayısıyla önceki içtihatlarla bağlılığı ifade eden “*stare decisis*” ilkesi kabul edilmemiş, bu husus mahkemenin takdirine bırakılmıştır.⁷³ Ancak mahkeme faaliyete geçtikten sonra, muhtemelen önceki kararlarına sıklıkla atıf yaparak karar verecek; böylelikle uluslararası hukukun gelişimine de etkin şekilde katkıda bulunacaktır.⁷⁴

⁷¹ Pellet, **a.g.m.**, s.1063.

⁷² Pellet, **a.g.m.**, s.1065.

⁷³ Önok, **Uygulanan Hukuk**, s.244.

⁷⁴ Bu bağlamda Statünün 21. maddesi hazırlanırken, mahkemenin önüne gelen uyumsuzlukları çözerken daha önce verdiği kararlara dayanıp dayanamayacağı konusundaki

Ayrıca şu hususu da belirtmek gerekir ki; yargıçlara daha önce verdikleri hükümlere dayanma imkanının verilmesi ile m.21/2, uluslararası ceza hukukunun tutarlı ve öngörülebilir gelişimine de katkıda bulunacaktır. Bu tutarlılık ve öngörülebilirlik ise büyük ölçüde kanunilik prensibine hizmet edecektir.⁷⁵

6. ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN GENEL UYGULANABİLİR HUKUK KAYNAKLARI

Statü m.21/1/b ve c'de mahkemenin uygulayacağı genel kaynaklar belirtilmiştir. Bunlar; aynı zamanda genel olarak uluslararası hukukun da kaynaklarından olan, “uygulanabilir uluslararası antlaşmalar, uluslararası hukukun prensip ve kuralları ile genel hukuk ilkeleridir.”

6.1. Uygulanabilir Antlaşmalar

Uygulanabilir uluslararası antlaşmalar, Statünün 21/1/b maddesinde belirtilen genel kaynaklardan biridir. Hangi uluslararası antlaşmaların uygulanabilir olduğunun takdiri mahkemeye aittir.⁷⁶

Antlaşma kavramı ile uluslararası hukuk kişileri arasında, uluslararası hukuka tabi hukuki sonuçlar doğurmak üzere meydana gelen irade uyuşmaları ifade edilmektedir.⁷⁷ Bu tanımı açtığımız zaman, uluslararası düzeyde gerçekleştirilen bir irade uyuşmasının antlaşma niteliği kazanabilmesi için birçok koşulun bir araya gelmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.⁷⁸

Antlaşmanın oluşabilmesi bakımından gerekli ilk unsur; söz konusu antlaşmanın, uluslararası hukukun kendilerine bu alanda yetki tanıdığı kişiler arasında yapılmasıdır. Yetki tanınan kişilerin başında ise egemen devletler gelmektedir. Yine ilke olarak uluslararası örgütler de antlaşma akdetme yetkisine sahiptirler. Ancak bu iki uluslararası hukuk kişisi dışındaki birimlerin antlaşma yetkisinin bulunup bulunmadığı konusu tartışmalıdır.⁷⁹ İkinci unsur, uluslararası hukuk kişileri arasında bir irade uyuşmasının bulunmasıdır. Son unsur ise, irade uyuşmasının uluslararası hukuk

tartışmalar daha çok teorik temelde kalmıştır. Nitekim kendisine böyle bir yetki tanınmış olsa da olmasa da, mahkeme muhtemelen daha önce vermiş olduğu kararlardan faydalanma eğiliminde olacaktır. Sadat, **a.g.e.**, s.179.

⁷⁵ Pellet, **a.g.m.**, s.1066.

⁷⁶ Önok, **Uygulanan Hukuk**, s.242.

⁷⁷ Antlaşma kavramının yazarlara göre farklı tanımları için bkz. Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul 1987, s.60.

⁷⁸ Melda Sur, **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniv. Yayınları, İzmir 2000, s.15; Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Cemil Birsal, **Devletlerarasında Antlaşmalar**, Üçüncü Kitap, İstanbul Üniv. Yayınları, İstanbul 1936, s.1 vd.

⁷⁹ Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, C.1, 9. Bası, Ankara 2001, s.103; Sur, **a.g.e.**, s.16.

kurallarına uygun olarak ve uluslararası hukuk çerçevesinde hukuksal sonuçlar doğurmak üzere gerçekleştirilmiş olmasıdır.⁸⁰

Bir görüşe göre, UCM'ye uluslararası antlaşmalar iki şekilde kaynak teşkil edebilir: Belli bir uluslararası antlaşma bir dava ile direkt ilgili olabilir; örneğin "Kişisel ve Siyasi Haklar Konvansiyonu" sanığın uluslararası haklarını belirlemeye yöneliktir. Ya da yaygın şekilde kabul gören antlaşmalar, uluslararası hukuk prensiplerinin delili olarak gösterilebilirler ve davaya bu şekilde dolaylı bir katkıda bulunabilirler.⁸¹

Antlaşmalara ilişkin olarak belirtmekte fayda vardır ki, Statüde Cenevre Konvansiyonlarına ilişkin açık atıf bulunmaktadır. Statü m.8/2/a'da savaş suçları ile ilgili olarak 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Konvansiyonlarının ciddi ihlallerinin savaş suçları kapsamında değerlendirileceğini düzenlemiştir.

Ancak Statüde Cenevre Konvansiyonlarına yapılan bu açık atıf bazı yazarlarca eleştirilmektedir: Bir suç tipine ilişkin olarak tek bir sözleşmeye – üstelik oldukça eski tarihli bir sözleşmeye- yapılacak atıf, uluslararası hukukun dinamik yapısına terstir. Savaş suçlarına ilişkin olarak bu sözleşmeye açık bir atfın yapılması, bu tarihten sonra yapılmış ve yapılacak sözleşmelerin mahkemeye referans olamayacağı anlamını da taşımaktadır. Bu şekilde uluslararası nitelikteki suç tiplerinin zaman içerisindeki hızlı değişimi sabitlenmektedir. Bu sebeple m.21'de antlaşmalara yapılan genel atıfla yetinilmesi, mahkemeye zaman içerisinde değişen uluslararası hukuka göre hareket edebilme serbestisinin tanınması bakımından daha uygun olacaktır.⁸²

6.2. Uluslararası Hukukun Prensip ve Kuralları

Statü m.21/1/b'de gösterilen diğer bir uygulanabilir hukuk kaynağı da, uluslararası hukukun prensip ve kurallarıdır. Uluslararası hukukun prensip ve kurallarından hangilerinin mahkemenin yargı yetkisindeki uyuşmazlık bakımından uygulanabilir olduğunun takdiri de, tıpkı uluslararası antlaşmalar bakımından olduğu üzere mahkemeye aittir.⁸³

Bu konuda akla ilk gelen sorulardan birisi, uluslararası prensiplerle uluslararası kurallar arasında ne fark olduğuna ilişkindir. Gerçekten de bu ayrımı yapmak son derece zordur. Her iki kavram da aynı temellere dayanmaktadır. Bu sebeple Statü hazırlanırken, uluslararası hukukun prensip ve kuralları ifadesi yerine, uluslararası örf-adete atıf yapılması yeterli olurdu kanaatindeyiz. Bu şekilde birbirinden tam olarak ayrılamayan iki kavrama atıf yapılarak neden olunan karmaşanın da önüne geçilmiş olurdu. Nitekim

⁸⁰ Sur, **a.g.e.**, s.16 vd.; Pazarıcı, **Uluslararası C.1**, s.103 vd.

⁸¹ Pellet, **a.g.m.**, s.1068.

⁸² Pellet, **a.g.m.**, s.1069 vd.

⁸³ Önok, **Uygulanan Hukuk**, s.242.

uluslararası hukukun kaynakları belirtilirken; öncelikle antlaşmalara, daha sonra örf-adete (yapıla geliş), en son olarak da hukukun genel ilkelerine yer verilmektedir.⁸⁴ Aynı şekilde, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü m.38/1’de, Divanın kaynakları gösterilirken antlaşmalardan sonra örf-adete atıf yapılmış, daha sonra ise hukukun genel ilkeleri kaynak olarak gösterilmiştir.⁸⁵ Demek ki, örf-adet, uluslararası hukukun antlaşmalar ve hukukun genel ilkeleri dışındaki tüm prensip ve kurallarını içermektedir.

Ayrıca uluslararası hukukun kural ve prensiplerine atıf yapılırken Statüde şu şekilde bir ifade kullanılmıştır: “uluslararası silahlı çatışma prensiplerini de içeren, uluslararası hukukun prensip ve kurallarını” mahkeme uygulayacaktır. Gerçekten de silahlı çatışma prensiplerine niye ayrıca bir atıf yapıldığını anlamak zordur. Çünkü silahlı çatışmaya ilişkin prensipler de zaten uluslararası kural ve prensiplerin içinde yer almaktadır. Kanaatimizce silahlı çatışmaya ilişkin kuralların daha fazla önem arzettiği düşünülerek bu prensipleri ayrıca belirtmek ihtiyacı hissedilmiş olabilir.⁸⁶

Hem örf-adet yerine, birbirinden tam olarak ayrılmaları zor olan prensip ve kurallara atıf yapılması hem de bu atıf yapılırken silahlı çatışmaya ilişkin kuralların ayrıca belirtilmesi, Statünün bu kısmını oldukça karmaşık hale getirmiş ve anlaşılmasını güçleştirmiştir.⁸⁷

6.3. Hukukun Genel İlkeleri

Hukukun genel ilkeleri, Statü m.21/1/c’de, UCM’nin genel kaynaklarından biri olarak sayılmıştır. Sözü geçen bu ilkeler, tüm devletlerin ulusal hukuklarının ortak temeli olarak kabul edilmektedirler.⁸⁸ Statüde hukukun genel ilkelerinin de mahkemeye kaynak olarak gösterilmesi, özellikle antlaşmalar, prensip ve kurallarda bulunacak boşlukları doldurmada mahkemeye yardımcı olmak bakımından son derece yararlı olmuştur. Ayrıca mahkemeye, gerektiğinde bu ilkeleri, buldukları ulusal hukuk sistemlerinden bulup çıkarması emredilerek, UCM’nin uluslararası hukukun gelişmesine bir katkıda bulunması amaçlanmıştır.

Niteliği konusunda öğretide büyük tartışmalar bulunan bu ilkeler, genel olarak şu şekilde tarif edilebilir: “Birçok ulusal hukuk düzeninde yer alan ve

⁸⁴ Uluslararası hukukun kaynakları konusunda bkz. Pazarcı, **Uluslararası C.1**, s.103 vd.; Sur, **a.g.e.**, s.13 vd.

⁸⁵ Bozkurt, **a.g.e.**, s.604.

⁸⁶ Bu tür özel belirtmelerin sayısı Statüde oldukça fazladır. 21. maddenin son paragrafında bile cinsiyetten bahsedilirken, cinsiyetten ne anlaşılması gerektiği hususunda m.7/3’e atıfta bulunulmuştur. Dışarıdan bakınca çok komik gelen bu husus, göstermektedir ki; egemen devletlerin bir araya gelerek uzlaşması ve belirli bir metin üzerinde antlaşması son derece güçtür. Bu güçlüğe rağmen UCM’nin kuruluşunun sağlanabilmesi, uluslararası hukuk ve insan haklarının evrensel çapta korunabilmesi adına son derece sevindiricidir.

⁸⁷ Pellet, **a.g.m.**, s.1070 vd.

⁸⁸ Schabas, **a.g.e.**, s.197.

uluslararası hukuk düzenine aktarılmasında, ne hukuk mantığı ne de devletlerin değer yargıları bakımından herhangi bir engel bulunmayan, devletlerin ortak hukuk değerini içeren kurallardır.”⁸⁹

Hukukun genel ilkelerine birkaç örnek vermek gerekirse; hakkın kötüye kullanılmaması, adaletten kaçınmanın yasaklanması, ayırım gözetmeme ve kazanılmış hak ilkeleri sayılabilir.⁹⁰

UAD Statüsü m.38/1/c’de hukukun genel ilkeleri, bu mahkemenin kaynaklarından sayılmıştır. UCM Statüsü ise bu ilkeleri, “dünyadaki hukuk sistemlerinin ulusal kanunlarından mahkeme tarafından çıkartılan ilkeler” olarak belirterek; UAD Statüsünden daha iyi tanımlamıştır. Böyle bir tanımlama, bütün belirsizlikleri dağıtmış ve açık bir biçimde bunları uluslararası hukukun genel prensiplerinden ayırmıştır.⁹¹

Bu ilkelerin uluslararası hukuk bakımından ilk ortaya çıkışı, 1907 yılında II. Lahey Konferansında olmuştur. Uluslararası Ganaim Mahkemesine ilişkin sözleşme tasarısının raportörü, L. Renault’un uygulanacak hukuk kaynakları arasında “adalet ve hakkaniyet genel ilkeleri” adı altında yeni bir kaynağa yer verdiği görülmektedir. Ancak bu öneri konferansta kabul görmemiştir.⁹²

Bir görüşe göre, hukukun genel ilkeleri devletlerin ortak uygulamalarını gösteren örf-adetten başka bir şey değildir. Zira bu tür ortak ilkelerin varlığı uluslararası zımnî bir irade uyuşmasını belirtmektedir. Zaten örf-adet kavramı da bundan başka bir şeyi ifade etmemektedir. Çok taraftar bulmayan bir başka görüşe göre ise, hukukun genel ilkelerinin yargıç ya da hakeme hukuk dışı değerlendirme yapma hakkı tanıyan hakkaniyet ile eş tutulduğu görülmektedir. Bu yazarlar, hukukun genel ilkelerinin, antlaşma ve örf-adet bulunmadığı zaman, yargıç ya da hakeme takdir yetkisi tanıyarak hakkaniyete göre davranma imkanı verdiği düşüncesindedirler.⁹³

7. KAYNAKLAR ARASINDAKİ HİYERARŞİ

Hukuk kurallarının belirlenmesinde tali bir yöntem olan doktrinin hariç tutulması dışında, Statünün 21. maddesi, UAD Statüsünün 38. maddesine çok benzemektedir. Ayrıca kaynakların hangi sırayla uygulanacağını *açıkça* ifade edilmiş olması da, UCM Statüsünü, benzer belgelerden ayıran en önemli özelliktir. Nitekim bu konuda Statünün yargıçlara açık direktifler verdiği görülmektedir.⁹⁴

⁸⁹ Pazarıcı, **Uluslararası C.1**, s.221-2.

⁹⁰ Pazarıcı, **Uluslararası C.1**, s.239.

⁹¹ Pellet, **a.g.m.**, s.1073.

⁹² Pazarıcı, **Uluslararası C.1**, s.222.

⁹³ Bu konudaki farklı görüşler için bkz. Çelik, **a.g.e.**, s.165 vd.

⁹⁴ Pellet, **a.g.m.**, s.1077 vd.

Statü kendisini oluşturduğu pramitin en üstüne oturtmuştur. 21. madde mahkemenin ilk olarak bu Statüyü, suç unsurları ve usul-delil kurallarını uygulamasını istemektedir. Her ne kadar son iki kaynak ilkiyle aynı güçte görünse de, suç unsurlarına ilişkin m.9/3 ve usul ve delillerle ilgili m.51/4-5 bu duruma açıklık getirmektedir. Buna göre her iki kaynak da Statü ile uyumlu ve tutarlı olmak zorundadırlar. Yani Statü ile aralarında bir uyumsuzluk olduğu zaman Statü daha üstün tutulacaktır.⁹⁵

Mahkeme, ikinci olarak, eğer uygunsuz antlaşmalar ve uluslararası hukukun genel prensip ve kurallarını uygulayacaktır. Burada antlaşmaların uluslararası prensip ve kurallara ya da prensip ve kuralların antlaşmalara üstün olduğuna dair bir açıklık bulunmamaktadır.

Mahkeme son olarak ise genel hukuk ilkelerine kaynak olma vasfı tanımıştır.⁹⁶

İkinci paragrafta belirtilen mahkeme içtihatları ise mahkemenin bağlı olmadığı yardımcı kaynaklardır. Bu sebeple bir açıdan bakıldığında mahkeme içtihatlarının hiyerarşi dışı olduğu söylenebilir. Nitekim 21. maddede bunlara değinilmiş olsa da, diğerlerinde olduğunun aksine, mahkeme bunları uygulamakla zorunlu tutulmamıştır.

Statü m.21/3 uygulanabilir hukuk açısından, diğer paragraflarda belirtilen kaynakların hiyerarşisi yanında, bunların konuları bakımından da bir hiyerarşi getirmiştir. Bu hükmün ifadesine göre, hukukun yorumu ve uygulanması, uluslararası olarak tanınmış insan haklarına uygun olmalı ve bireyler arasında herhangi bir nedene bağlı olumsuz ayrımcılık yapılması sonucunu doğurmamalıdır. Bu düzenleme ışığında denilebilir ki; uluslararası alanda tanınmış insan hakları kuralları, diğer bütün uygulanabilir hukuk kurallarının önüne geçmiştir.⁹⁷

Bu noktada insan haklarına ilişkin uluslararası tanınmış antlaşma ve prensipleri de içinde barındıran, uygulanabilir antlaşma ve temel prensiplere Statünün 21. maddesinin birinci fıkrasının (b) bendinde yer verilmişken; Statü m.21/3'de yeniden uluslararası tanınmış insan haklarına atıf yapılması yadırganabilir. Ancak bu noktada şu hususu gözden kaçırmamak gerekir; m.21/1/b'deki düzenleme hiyerarşide ikinci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla birinci fıkranın (b) bendindeki kaynaklar ancak Statü, suç unsurları ve usul-delil kurallarından sonra uygulanabilecektir. Buna karşın m.21/3'deki düzenleme ise, Statü de dahil olmak üzere tüm kaynakların yorumunun ve uygulanmasının uluslararası tanınmış insan haklarına uygun olmasını şart koşmaktadır. Dolayısıyla bu düzenleme insan haklarına yönelik kuralların Statüden sonra uygulanmasını değil; bilakis Statü de dahil tüm

⁹⁵ Sadat, **a.g.e.**, s.176; Schabas, **a.g.e.**, s.195.

⁹⁶ Schabas, **a.g.e.**, s.195.

⁹⁷ Pellet, **a.g.m.**, s.1080.

kaynakların bu kurallara uygun yorumlanmasını içermekte ve teminat altına almaktadır.⁹⁸

Statüde “Jus Cogens”⁹⁹ (buyruk kural) kurallara ilişkin herhangi bir açık atıf bulunmamaktadır. Ancak, bu tür düzenlemelerin, mahkemenin sıklıkla başvurduğu, en önemli kaynaklarından biri olacağına şüphe yoktur. Hatta gelişen süreçte Statünün de bu tür düzenlemelerden olması beklenmektedir. Yine belirtmeliyiz ki, bazı antlaşmalar, her hangi bir işleme gerek olmaksızın otomatik olarak, kendilerine taraf olamayan üçüncü kişiler bakımından da etkili bazı sonuçlar doğurmaktadırlar. Bu tür antlaşmalara “ergo omnes”¹⁰⁰ etkili antlaşmalar denilmektedir. Bu özellikleri dolayısıyla UCM, önüne gelen bir uyuşmazlıkta, bu nitelikteki bir antlaşmayı, buna taraf olmayan ülke vatandaşları bakımından da uygulayabilecektir. Nitekim Furundzija davasında YUCM, bu tür kuralları uygulamıştır.¹⁰¹

SONUÇ

Son yüzyılda, yeryüzünde yaşanan gayri insani fiillerin sayısı ve çeşitliliğindeki artış nedeniyle; yıllardır lehinde birçok fikir ileri sürüldüğü halde, bir türlü kuruluşu sağlanamayan uluslararası daimi bir ceza mahkemesi kurulması zarureti, uluslararası toplumun büyük çoğunluğu tarafından nihayet kabul görmüş ve mahkemenin kuruluşu tamamlanmıştır. Mahkemenin kuruluşunun bu kadar gecikmesinin nedeni; uluslararası toplumun bireylerinin, böyle bir mahkemenin egemenlik alanlarına yapacağı müdahaleden çekinmeleri olmuştur. Her ne kadar mahkeme tamamlayıcı nitelikte olsa da, ceza ve ceza muhakemesi hukuklarının modern devletlerin en önemli egemenlik göstergelerinden olan şiddet tekeliyle yakından ilişkili olması nedeniyle, devletler, mahkemenin kuruluş sürecinde son derece ağır hareket etmişler ve isteksiz davranmışlardır.

Mahkemenin yargı yetkisine giren suçlar ise dört grupta toplanmaktadır: *Soykırım Suçu, İnsanlık Aleyhine Suçlar, Savaş Suçları, Saldırı Suçu*

Her yargılama mekanizması gibi uluslararası ceza mahkemesi de, işleyişini bir takım kurallar çerçevesinde yürütecek ve işlerliğini de bu kurallarla sağlayacaktır. Bu bağlamda mahkemenin faaliyetlerini gerçekleştirirken ve uyuşmazlığı çözüme kavuştururken bağlı olacağı maddi hukuka ve muhakeme hukukuna ilişkin kurallar mahkemedeki uygulanabilir hukuku oluşturmaktadır.

⁹⁸ Schabas, a.g.e., s.197.

⁹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem Denk, “Uluslararası Anlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar”, *Ankara Üniv. Siyasal Bilg. Fakültesi Dergisi*, Nisan-Haziran 2001.

¹⁰⁰ Bu konuda bkz. Pazarıcı, *Uluslararası C.1*, s.181.

¹⁰¹ Pellet, a.g.m., s.1082.

Statünün 21. maddesi, UCM'nin başvurabileceği hukuk kaynaklarını düzenlemiştir. Bu konuda Statünün yargıçlara açık direktifler verdiği görülmektedir:

Statü kendisini oluşturduğu pramitin en üstüne oturtmuştur. 21. madde mahkemenin ilk olarak bu Statüyü, suç unsurları ve usul-delil kurallarını uygulamasını istemektedir. Mahkemede, ikinci olarak eğer uygunsa antlaşmalar ve uluslararası hukukun genel prensip ve kurallarını uygulanacaktır. Statü son olarak ise genel hukuk ilkelerine kaynak olma vasfı tanımıştır.

İkinci paragrafta belirtilen mahkeme içtihatları ise mahkemenin bağlı olmadığı yardımcı kaynaklardır. Bu sebeple bir açıdan bakıldığında mahkeme içtihatlarının hiyerarşi dışı olduğu söylenebilir. Nitekim 21. maddede bunlara değinilmiş olsa da, diğerlerinde olduğunun aksine, mahkeme bunları uygulamakla zorunlu tutulmamıştır.

Statü m.21/3 uygulanabilir hukuk açısından, diğer paragraflarda belirtilen kaynakların hiyerarşisi yanında, bunların konuları bakımından da bir hiyerarşi getirmiştir. Söz konusu hükme göre, hukukun yorumu ve uygulanması, uluslar arası alanda tanınmış insan hakları kurallarına uygun olmalıdır.

Statünün 21. maddesi ile ilgili olarak göze çarpan diğer bir önemli husus ise bu maddenin, Statünün diğer birçok maddesinde olduğu gibi, tam bir uzlaşmayı yansıtmamasıdır. Bu sebeple maddeye ilişkin düzenlemeler, karmaşık ve anlaşılması bazen güç bir hal almıştır. Örneğin, uluslararası prensip ve kurallara atıf yapılırken silahlı çatışma prensipleri ayrıca belirtilmiş, cinsiyet kavramından ne anlaşılması gerektiği hususunda başka maddelere atıf yapılmıştır. Bu da göstermektedir ki, özellikle ceza hukuku gibi egemenlik göstergesi bir alanda, devletlerin bir araya gelerek ortak bir noktada buluşmaları son derece zordur. Bu açıdan bakıldığında tüm olumsuzluklara rağmen, daimi bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması, evrensel barış ve hukuk adına son derece sevindirici ve umut veren bir gelişmedir.

KAYNAKÇA

- AKSAR, Yusuf. **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Ceza Usul Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003.
- ALİBABA, Arzu. “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.49, 2000/ 1-4.
- ALPKAYA, Gökçen. **Eski Yugoslavya İçin Uluslararası Ceza Mahkemesi**, Turhan Kitabevi, Ankara 2002.
- AYDIN, Devrim “Uluslararası Ceza Hukukunun Gelişimi”, **Ankara Üniv. Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2002/4.
- AZARKAN, Ezeli. **Nuremberg’ten La Haye’ye: Uluslararası Ceza Mahkemeleri**, Beta Yayınevi, Kırklareli 2003.
- BAŞAK, Cengiz. **Uluslararası Ceza Mahkemeleri ve Uluslararası Suçlar**, Turhan Kitabevi, Ankara 2003.
- BİRSEL, Cemil. **Devletlerarasında Andlaşmalar**, Üçüncü Kitap, İstanbul Üniv. Yayınları, İstanbul 1936.
- BOZKURT, Enver. **Türkiye’nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı**, Nobel Yayınları, 2.bası, Ankara 1999.
- COHEN, Harlan Grant. “The American Challenge to International Law: A Tentative Framework for Debate”, **The Yale Journal of International Law**, C.28, 2003.
- ÇELİK, Edip F. **Milletlerarası Hukuk**, Birinci Kitap, Filiz Kitabevi, İstanbul 1987.
- DENK, Erdem. “Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar”, **Ankara Üniv. Siyasal Bilg. Fakültesi Dergisi**, Nisan-Haziran 2001.
- DÖNMEZER, Sulhi-Sahir Erman, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, Beta Yayınevi, C.3, 12. bası, İstanbul 1997.
- EKŞİ, Canan Ateş. **Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2004.
- ENGLAND, Joel F. “The Response of United States to the International Criminal Court: Rejection, Ratification or something Else?” **Arizona Journal of International and Comperative Law**, C.18, S.3, 2001.
- FEYZİOĞLU, Metin. “Uluslararası Ceza Mahkemesi” (Konferans Bildirisi), **Hukuk Merceği 4**, Ankara Barosu Yayını, Ankara 2003.

- GÜLLER, Nimet-Hamide Zafer, **Uluslararası Ceza Mahkemesi El Kitabı**, GSI, Bonn 2006.
- GRANT, John P.-J. Craid Barker, **International Criminal Law Deskbook**, Published by Routledge Cavendish, 2006.
- HOBBS, Thomas. **Leviathan**, (Çev. Semih Lim) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995.
- <http://www.iccnw.org>.
- KIRSCH, Phillip. "The Work of the Preparatory Commission," **The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence**, Edited by Roy S. Lee, Transnational Publishers, New York 2001.
- KÜHNE, Hans-Heiner. "Uluslararası Savaş Suçları ve Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi", **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000** (12-16 Ocak, 2000).
- LEE, Roy S. "Introduction", **The International Criminal Court: Elements of Crimes and Rules of Procedure and Evidence**, Edited by Roy S. Lee, Transnational Publishers, New York 2001.
- MARSHALL, Gordon. **Oxford Dictionary of Sociology**, Oxford Uni. Press, New York 1998.
- NUHOĞLU, Ayşe. "Uluslararası Ceza Mahkemesi Tarafından Uygulanabilecek Yaptırımlar", **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007.
- OLDMAN, Tevfik. "Eski Yugoslavya İle İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.45, 1996/1-4.
- ÖNOK, Rifat Murat. "**UCD'nin Görev Alanı ve Uygulanan Hukuk**," Uluslararası Ceza Divanı, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007.
- ÖNOK, Rifat Murat. "Uluslararası Ceza Divanı," **İzmir Barosu Dergisi**, 2001/1, (www.izmirbarosu.org.tr/dergi_sayi01_08.htm).
- PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, C.2, 5.bası, Ankara 1999.
- PAZARCI, Hüseyin. **Uluslararası Hukuk Dersleri**, Turhan Kitabevi, C.1, 9. Bası, Ankara 2001.
- PELLET, Alain. "Applicable Law", (İngilizceye Çeviren: David Boyle) **The Rome Statute Of The International Criminal Court: A Commentary**, Volume 2, Oxford University Press, 2002.

- PIERSON, Christopher. **Modern Devlet**, Çev. Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, İstanbul 2000.
- RATNER, Steven R. “The International Criminal Court and the Limits of Global Judicialization”, **Texas International Law Journal**, C.38, 2003.
- SADAT, Leila Nadya. **The International Criminal Court and The Transformation of International Law**, Transnational Publishers, Inc., New York 2002.
- SCHABAS, William A. **An Introduction to the International Criminal Court**, Cambridge University Press, 2007.
- SÖZÜER, Adem-Barış Erman, “Uluslararası Ceza Mahkemesi”, **Adalet Yüksek Okulu 20. Yıl Armağanı**, Beta Yayınevi, İstanbul 2000.
- SUR, Melda. **Uluslararası Hukukun Esasları**, Dokuz Eylül Üniv. Yayınları, İzmir 2000.
- ŞAHİN, Cumhur. “Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsü Çerçevesinde İstinaf ve Yargılamanın Yenilenmesi”, **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007.
- TEZCAN, Durmuş. “Saldırgan Savaş ve Devletlerarası Ceza Hukuku” **Prof. Dr. İlhan Öztürk’a Armağan**, Ankara Üniv. Siyasal Bilg. Fakültesi Dergisi, C.49, 1994/1-2.
- TEZCAN, Durmuş. “Uluslararası Suçlar ve Uluslararası Ceza Divanı,” **Ankara Barosu Hukuk Kurultayı 2000** (12-16 Ocak, 2000).
- TEZCAN, Durmuş-M. Ruhan Erdem-R. Murat Önok, **Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2007.
- TÖNGÜR, Ali Rıza. **Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kapsamı ve Yargılama Hukuku**, Kazancı Yayınevi, İstanbul 2005.
- TURHAN, Faruk. “Uluslararası Ceza Mahkemesinin Yargı Yetkisi” **Uluslararası Ceza Divanı**, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan Yayınevi, İstanbul 2007.
- TURHAN, Faruk. “Yeni Türk Ceza Kanununda Uluslararası Suçlar”, (<http://www.ceza-bb.adalet.gov.tr/makale/101.doc>).
- UZUN, Elif. “Milletlerarası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi ve Roma Statüsü”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2003/2.
- VON HEBEL, Herman. “An International Criminal Court-A Historical Perspective”, **Reflections on the International Criminal Court**, T.M.C. Asser Pres, The Hague 1999.

WERLE, Gerhard. **Völkerstrafrecht**, Verlag Mohr Siebeck, 2007.

YENİSEY, Feridun. “Roma Statüsüne Göre Soruşturma Evresi ve Deliller”,
Uluslararası Ceza Divanı, (Editör: Feridun Yenisey) Arıkan
Yayınevi, İstanbul 2007.

YILMAZ, Alia. **Uluslararası Ceza Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul 2001.

ZAFER, Hamide. **Ceza Hukukunda Terörizm**, Beta Yayınevi, İstanbul 1999.

